

Nr 72.

Av herrar **Andersson** i Ronneby och **Petterson** i Degerfors,
om ändrad ordning för expropriationsmålens handläggning m. m.

Med verkan från den 1 april 1950 har som bekant genomförts vissa betydelsefulla reformer i expropriationslagstiftningen främst i syfte att underlätta de på många håll svårlösta kommunala markanskaffningsproblemen. I samband härmed vidtogs även betydande förändringar beträffande expropriationsmålens handläggning. Expropriationsnämnderna slopades, och i stället inrättades särskilda expropriationsdomstolar för behandling av hithörande mål. Proceduren ordnades såsom ett enhetligt och sammanhängande domstolsförfarande i stort sett följande rättegångsbalkens regler.

Denna omorganisation har ur kommunal synpunkt visat sig medföra vissa mindre önskvärda verkningar när det gäller expropriationslagstiftningens praktiska tillämpning. De praktiska erfarenheterna av expropriationsdomstolarnas verksamhet kan nämligen hittills inte anses ha varit i alla avseenden tillfredsställande. Till en del torde detta givetvis bero på att domstolarna ännu icke hunnit förvärva någon större vana i handläggningen av hithörande mål. Emellertid synes den främsta invändningen mot systemet vara den, att förfarandet blir alltför omständligt och tidsödande.

Genom tvånget att med klara domskäl motivera sin uppskattning av olika fastighetsvärden anser sig domstolarna ofta nödsakade att införskaffa en synnerligen vidlyftig utredning, en utredning som mången gång icke kan anses stå i rimlig proportion till de aktuella värdefrågorna. Förfarandet med expropriationsdomstolar är dessutom tidsödande i så måtto, att expropriationsmål kan fullföljas genom samtliga instanser. Detta är givetvis ägnat att leda till en vanligtvis betydande tidsutdräkt. Enligt vad markutredningen förklarade i sitt år 1947 framlagda förslag till vissa ändringar i expropriationslagstiftningen kunde olägenheten härav dock i väsentlig mån minskas genom rätt för exproprianden att tillträda egenheten dessförinnan. Denna utväg med förtida tillträde lär emellertid icke alltid stå en kommun till buds. Framför allt torde det sålunda vara uteslutet med förtida tillträde, då fråga är om expropriation av större oplanerat område, som exproprieras enligt de nya bestämmelserna i 1 § punkt 16

expropriationslagen. Förtida tillträde lär nämligen icke innebära, att kommunen får äganderätt till marken och medför även i övrigt betydande nackdelar för kommunen. En olägenhet består däri, att kommunen genom förtida tillträde avskär sig möjligheten att återkalla expropriationsanspråket. Möjligheten att frånträda expropriationsanspråket får anses vara av så stort värde för kommunen, att man endast undantagsvis lär vilja avstå från denna genom ett förtida tillträde av den fastighet som avses i expropriationsanspråket. En annan faktor att taga med i beräkningen, när det gäller frågan om förtida tillträde, är den förhållandevis höga ränta, som måste erläggas från tillträdesdagen till dagen för nedsättande av det slutgiltiga expropriationsbeloppet.

Beträffande expropriationsmyndigheternas organisation föreslog markutredningens majoritet inrättandet av länsvis organiserade expropriationsdomstolar. Markutredningens ordförande ansåg däremot systemet med expropriationsnämnder vara att föredraga framför inrättandet av dylika specialdomstolar. En fördel med en sådan organisation vore, att värderingsfrågan i regel bleve slutgiltigt avgjord i expropriationsnämnden och icke genom överklagande kunde dragas genom alla instanser, vilket för en snabb behandling av målen vore av betydelse.

I fråga om expropriationsmålen handläggning kan med ledning av hittills vunna erfarenheter ifrågasättas, om man icke får återgå till systemet med expropriationsnämnder. Dessa borde dock få den ändrade sammansättning, som på sina håll föreslogs under förarbetena till 1949 års lagändring, d. v. s. nämnderna skulle tillföras erforderlig juridisk och teknisk-ekonomisk sakkunskap. Vinsten med expropriationsnämnder ligger givetvis i den relativt snabba behandling som expropriationsmålen därigenom får. Anser man icke utvägen med återgång till expropriationsnämnder framkomlig, bör övervägas, huruvida icke expropriationsmålen i första instans skulle kunna koncentreras till ett fåtal specialdomstolar med vattendomstolarnas organisation såsom förebild, något som ju bland annat markutredningen diskuterade.

Genom systemet med expropriationsdomstolar och de utvidgade möjligheterna att fullfölja målet i högre instans har även frågan om rättegångskostnaderna fått en helt annan och större betydelse än vad tidigare i allmänhet varit fallet. Principen, att expropriationskostnaderna skall betalas av sökanden, kvarstår oförändrad med den inskränkningen dock i expropriats rätt att erhålla full ersättning för sina rättegångskostnader, som innebär att allenast sådan kostnad skall ersättas, som skäligen varit påkallad för tillvaratagande av partens rätt. Vidare har part att bära de expropriationskostnader som beror på vårdslöshet eller försummelse i processföringen.

Med dessa begränsningar av kostnadsersättningsreglerna har man emellertid låtit sig nöja. Vid remissbehandlingen år 1948 föreslog dock Göta hovrätt, att expropriatens intresse syntes kunna tillgodoses utan en kost-

nadsregel av så vidsträckt innebörd som den gällande. En sådan bestämmelse föreföll även mindre lämplig med hänsyn till de möjligheter, som därigenom komme att lämnas expropriat att på expropriandens bekostnad onödigtvis fullfölja talan i mål, vilka, därest en dylik bestämmelse ej funnits, kunde antagas icke ha bragts under överinstansens prövning. Genom den nya rättegångsbalkens bestämmelser angående rättegångskostnad i tvistemål hade parts rätt till ersättning för sådan kostnad i överinstans utvidgats så att kärande, vilkens ändringsyrkande helt eller delvis bifölles, regelmässigt skulle tillerkännas rättegångskostnadsersättning i samma instans. På grund av det anförda ansåg hovrätten, att expropriatens rätt till ersättning för expropriationskostnad borde begränsas sålunda, att ovillkorlig sådan rätt borde gälla allenast i fråga om expropriationskostnad i första instans samt att i övrigt rättegångsbalkens bestämmelser om rättegångskostnad i tvistemål borde tillämpas jämväl i expropriationsmål, dock med det tillägget att överinstans borde, oavsett nämnda bestämmelser, äga att, där så finnes skäligt, tillerkänna expropriat ersättning för kostnader vid instansen i fråga. Även i motion av herr Nilsson i Kristinehamn (II: 430/1949) framställdes ett yrkande av samma innehåll som hovrättens förslag. I motionen uttalades den åsikten, att det förelåg starka skäl att befara, att frivilliga uppgörelser icke skulle underlättas genom den nya ordningen och man därför hade anledning misstänka, att den nya ordningen skulle avsevärt förlänga och fördyra processandet.

Andra lagutskottet avstyrkte emellertid förslagen. Lagutskottet konstaterade dock, att det vore obestriddigt, att propositionens förslag gav expropriat, även om han utan bärande skäl fullföljde talan i överinstans, rätt att av den exproprierande få ersättning för kostnaden även därstädes. Detta vore enligt lagutskottet förvisso icke tillfredsställande. En regel som den i motionen föreslagna torde emellertid enligt utskottet vara än betänkligare. Det kunde inte begäras, att den enskilde expropriaten skulle kunna helt bedöma huruvida expropriationsdomstolen riktigt tillämpat värderingsreglerna.

De erfarenheter, som hittills vunnits beträffande expropriationsprocesserna efter den nya ordningen, synes dock i allt väsentligt bekräfta de farhågor, som kommit till uttryck i hovrättens och motionärens förslag. Utredningarna i expropriationsmålen tenderar otvivelaktigt till att bli synnerligen vidlyftiga, och de blygsamma begränsningsregler som infördes i lagstiftningen synes icke ha lagt någon hämsko på markägarnas — eller kanske rättare sagt deras ombuds — utredningslusta. Ur allmän synpunkt vore mycket vunnit, om man åtminstone kunde begränsa expropriats rätt att erhålla full täckning för sina rättegångskostnader i högre instans. En bestämmelse av det innehåll, som Göta hovrätt på sin tid föreslog, synes icke oskälig. I beaktande av det föreslagna tilläggsstadgandet, att domstolarna oavsett de allmänna bestämmelserna om rättegångskostnaderna i rätte-

gångsbalken skulle äga att, där så finnes skäligt, tillerkänna expropriat även ersättning för andra kostnader i överinstanserna, torde alla rimliga hänsyn till markägarnas berättigade intressen vara tillgodosedda. Som en klar vinst skulle då kvarstå, att onödiga och tidsödande processer i överinstanserna i möjligaste mån bortföle.

Om den oinskränkta möjligheten att fullfölja expropriationsmål till högre instans bibehålles, synes det således angeläget att frågan om rättegångskostnaderna får en för kommunerna rimlig lösning. Det förslag härom, som på sin tid framfördes av Göta hovrätt, torde därvid vara värt allt beaktande.

Med åberopande av vad sålunda anförts får vi hemställa,

att riksdagen ville i skrivelse hos Kungl. Maj:t anhålla om utredning angående en ändrad ordning för expropriationsmålens handläggning i syfte att säkerställa en snabbe och smidigare handläggning av dessa mål; samt

att om den oinskränkta möjligheten att fullfölja expropriationsmål till högre instans bibehålles, expropriationslagens bestämmelser i 67 § om expropriationskostnad omarbetas på sätt Göta hovrätt tidigare förordat.

Stockholm den 21 januari 1953.

Thure Andersson
i Ronneby.

Göran Petterson
i Degerfors.
